

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

LUSH LIFE

Forkert og geni - et depressionistisk essay om Vincent van Goghs liv i Analytisk streg-tegning

Keldorff, Søren Kristian

Publication date:
2005

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Keldorff, S. K. (2005). *LUSH LIFE: Forkert og geni - et depressionistisk essay om Vincent van Goghs liv i Analytisk streg-tegning*. (4 udg.) BARDO-gruppen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

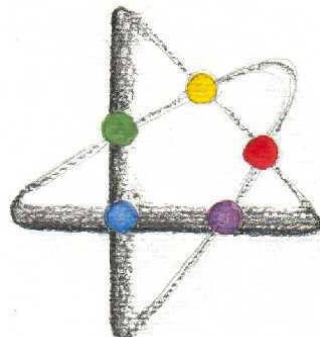
- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Institut for Sociale forhold og Organisation

Arbejdsrapporter fra
BARDO

Søren Keldorff

Lush Life

Forkert og geni - et depressionistisk essay om Vincent Van
Goghs liv i Analytisk streg-tegning

Institut for Sociale Forhold og Organisation

Arbejdsrapporter fra BARDO

Kolofon:

ISBN 87-990-788-4-8

2005 © Forfatterne

Udgiver Forskningsgruppen BARDO,
Institut for Sociale Forhold og Organisation,
Aalborg Universitet.
Kroghstræde 7.
DK-9220 Aalborg Øst.

Tryk UNI.PRINT, Aalborg Universitet

Distribution Forskningsgruppen BARDO,
Institut for Sociale Forhold og Organisation,
Aalborg Universitet.
Kroghstræde 7.
DK-9220 Aalborg Øst.

Sekretariat
Kroghstræde 7, Rum 41
+45 9635 8024
annette@socsci.auc.dk

Tlf. +45 9635 8024
Fax. +45-9815 7575

www.socsci.aau.dk/bardo/index.htm

Information Forskningsgruppen BARDO beskæftiger sig med forskning indenfor menneskers sociale, kulturelle, institutionelle og eksistentielle forandringsprocesser samt det sociale rum, der er ramme for disse forandringsprocesser. Forskningsgruppen er forankret ved Institut for Sociale Forhold og Organisation og består primært af forskere med tilknytning til dette institut samt eksterne forskere fra Institut for Læring. Flere af gruppens medlemmer er også tilknyttet andre forskningsmiljøer eller -grupper og -netværk.

Redaktion Brian Kjær Andreasen (Red.) & Inger Glavind Bo

LUSH LIFE - FORKERT OG GENI - ET DEPRESSIONISTISK ESSAY OM VINCENT VAN GOGHS LIV I ANALYTISK STREG-TEGNING

Lektor, cand.psych. Søren Keldorff - Inst. for Sociale Forhold & Organisation

"I`ll live a lush life in some small dive.... And there I`ll be, while I rot with the rest of those whose lives are lonely, too....."

(Billy Strayhorn, 1936)

Jeg vil gerne slutte mit toårige Jung-kursus, som jeg startede med et lille stykke jazzmusik, denne gang Billy Strayhorns "Lush Life" i Caroline Hendersons følelsesmættede fortolkning - 3,32 minutters ode til Ellingtons unge medskaber af en lang række udødelige melodier i jazzens songbook. Ikke fordi det skal dreje sig om Billys triste og alt for korte liv som bøsse, men fordi toner og ord her foreviger den tristesse og ensomhed, den skabende ener ofte må slås med i sit korte, dramatiske liv.

Lissom Strayhorn døde Vincent van Gogh som ung, ja allerede som 37 årig med kun ti år til at sætte sin milepæl i den bildende kunsts historie. I levende live solgte han kun et billede - af de henved 1000 han skabte i en nærmest euforisk rus - afbrudt af lange depressive perioder, især til sidst. Man har spekuleret over, hvad hans særlige mentale fejl bestod i? Nogle siger manio-depressivitet. Andre hælder til teorier om organisk hjerneskade - medfødt eller hjulpet godt på vej af et stigende absinth-misbrug. Helt andre mener en kombination af kønssygdomme og medfødt epilepsi har forvoldt den depression, der endeligt udløste hans selvmord i 1890.

Men, det er ikke det mit essay skal handle om. Tværtimod vil jeg her forsøge at sætte analytisk lys på hans livsskæbne, som denne nu tog form fra, hvad næsten alle odds ville sige var et heldigt fødested i en velaflagt, kristen reformert præstefamilie i det nordlige Holland.

Der var bare den særlige omstændighed at lille Vincent blev født som erstatningsbarn for en død broder - døbt med nøjagtigt samme navn og afgået ved døden som kun 6 uger gammel - endda på dato året før. Man kunne fristes til at tro et sådant erstatningsbarn ville kunne sole sig i lykken af at have fået livet og ikke i skyggen af den modersorg, han fra starten var op imod og som han kom til at friste i dobbeltheden mellem måske nok at være den levende udgave, men dog altså forkert, fordi hans elskede og døde broder havde trukket følelserne med sig i graven hos den sørgende moder. Tilsyneladende er det nøjagtigt det, der blev hans skæbne ved at han således ikke fik den vidunderligt altopofrende moderlige omsorg, han som enhver anden nyfødt kunne have fortjent. Faktisk synes der iflg. biografierne at være belæg for at sige at han kom til at hade sin mor som hun ham. Sådant noget er skæbnesvangert for følelsen af selvværd og det blev hans livslange problem - ikke at føle sig noget værd - afstedkommende ikke bare ensomhed og tvivl på sig selv, men altså også trangen til at straffe sig selv og gøre en ende på eget liv.

Van Goghs liv falder i mindst 5 dele: barndom, ungdom, tidlig voksenalder, middelvoksenalder og så slutningen - eller geografisk: tiden som barn hjemme i præstegården og lærlingetiden i London, den religiøse periode med tiden som prædikant i Belgien, tiden i Paris, tiden i Arles i Provence, tiden på asylet for sindssyge og den sidste tid syd for Paris.

Af fremstillings-økonomiske grunde koncentrerer jeg om de sidste tre geografiske steder, der dækker hans sidste og mest produktive 10 år som maler fra 1880-1890 - og berører kun i glimt de tidligere perioder for at fuldende billedet af de afgørende knudepunkter i hans kun 37 år lange liv¹.

1. Forholdet til moderen og kvinder - moderkompleks og anima-besathed (erstatnings-identiteten som forkert søn, der ikke kan stå mål med forventningerne - "Madonna/Luder"-temaet: de idealiserede forelskelser (Eugenie, Kee) overfor de realiserede modbilleder (Sien, Rachel).
2. Forholdet til faderen og mænd - faderkomplekset og den idealiserede maskuline identitet (Gauguin-relationen især): præste-ønsket om "at blive som far og alligevel fejle det", "om at være en rigtig mand, far, forsørger - og fejle også det" og straffe sig selv for det.

¹ Den engelske psykoanalytiker, Jaques Elliott undersøgte over 300 geniale kunstneres liv og fandt at usædvanligt mange døde i alderen 35-39, bl.a. Mozart, Raphael, Chopin, Rimbaud, Purcell og Baudelaire - og i nyere tid Charlie Parker (30 år), Jimmi Hendrix (28 år), Janis Joplin (27 år) og mange med dem. Overraskende mange af dem, der blev over 40 - blev uproduktive og kreativiteten falmede efter livsmidten. Grønkjær (1997) skriver i den forbindelse at de unge års svigt i selvkontrol kan føre til at personerne lever et alt for hårdt liv - "kreativiteten har en mere spontan og ubevidst karakter end de senere fasers mere velovervejede udfoldelser". (s. 296f)

3. Et bud på hans arketyriske dimension - Hadespersonligheden: at være forkert, skæv - men trods alt opnå forbindelse til det under-jordiske/åndeligt-kreative univers².
4. Den kunstneriske individuation: fra mørke til lys, fra kopi til selvstændighed, fra uaccepteret live til berømmelse post mortem.

Moderkomplekset: Anna Cornelia Carpentus (1819-1907) gav fødsel til ialt 6 børn - hendes førstefødte søn, Vincent døde 6 uger gammel. Det koster en mor stor sorg at måtte afstå et barn til døden, ganske særligt den førstefødte og alt tyder på at hun ikke havde overvundet sin store sorg og endnu var i krise, da "den anden" Vincent blev født årsdagen derpå. Selv blev han, som han i øvrigt selv har beskrevet, bragt grundigt i tvivl om han var "den rigtige" Vincent, eller om det var den døde broder under den gravsten, han blev tvunget til at stå ved hver søndag i mange år, hvor han kunne se og føle sin moders store sorg. Mange psykologer har beskrevet erstatningsbarnets skæbne som en slags fortærende skyld over at have fået det liv, der ikke blev den anden til del - en følelse af at være illegitim, den forkerte - ikke at være værd at elske på samme måde som den "rigtige". Han, som senere holdt så meget af at male mennesker, malede hende først som gammel - hvorfor?

Måske, fordi hans højtelskede moder indtil da havde været så splittet mellem god/ond mor i hans sind - at hun ikke kunne males/fik plads, før hun var gammel og ufarlig nok for ham?³

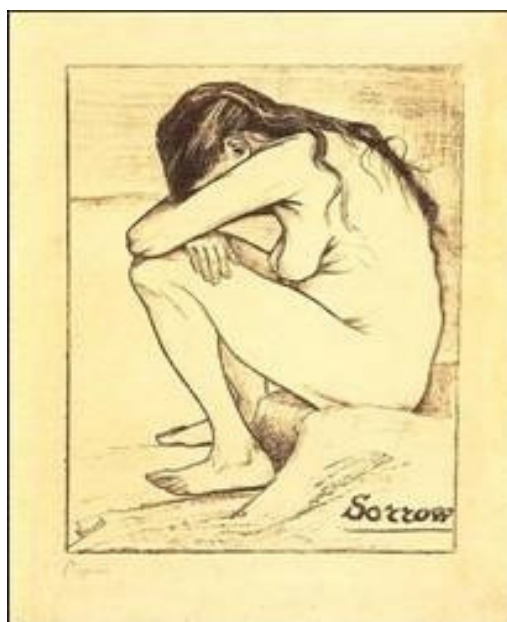
En mor sætter sig i en drengs/søns sjæl no matter how she was. Det gjorde Anna også og var dermed medformende på den anima, der drev ham ud i hans såvel realiserede som ugengældte forelskelser i kvinder. Såvidt vi ved først landladyens smukke datter, Eugenie i hans London-tid som 20-åring. En heftig og idealiseret forelskelse, der brat måtte opgives, fordi hun allerede var forlovet og afsat til anden side. Det var måske til at bære: wrong track - og vi ved at han ikke bar nag til hende. Værre blev det lidt senere og tilbage i præstegården i Holland, hvor en kusine, der var blevet enke med en søn dukkede op.

² Grønkjær (idem) skriver, at "Det skabende menneske ofte føler sig stærkt isoleret i forhold til omgivelserne ... som resultat af den kreative proces" og at "rejse i underverdenen" er en hyppig metafor for den indre proces, manden må gennemgå....både Freud og Jung brugte "nedstigning i underverdenen om den indre rejse, de foretog i deres kreative gennembrudsperiode.-" (Grønkjær, 302f) eller med Dante selv: "Mægter jeg ej himmelen at røre, jeg helvede vækker" (idem).

³ Rosenbaum (2002) skriver om Melanie Kleins Depressive position (6-10.mdr.-barnet) og den mislykkede Splitting (se også bilag om Splitting): "Tabet af moderens omsorg aktiverer barnets ubevidste aggression og kan (hos den voksne) opleves som forladthed og selvbebrejdelse, hvor et tidligt overjeg kan angribe jeg et på en nærmest sadistisk måde efterladende følelsen af at være et dårligt menneske uden eksistensberettigelse, med en følelse af alt, hvad der er godt, tillige er "dødt" ... at verden er tømt for kærlighed....selvanklager, pessimistisk livssyn og selvmordsfantasier." (s.323).

Kee - som han stormforelskede sig i - med samme negative resultat, der kun blev mere negativt for hans selvværd ved at måtte efterlades med al mulig udtryk for væmmelse over ham ("Nej, Aldrig, aldrig!"). Atter et skuffet møde med en dybt sørgende kvinde, ligesom hans mor - klædt i sort. Lige før han kunne tro det var selve sorgen, man skulle forelske sig i - om noget - for at få gevinst i form af moderens/kvindens omsorg?

Flere år efter blev det så faktisk modbilledet af glæden, netop sorgen "Sorrow", han forelskede sig - eller skulle vi sige følte sig tiltrukket af: luderer Sien eller Cien (Christiene). Ridderligheden - godt og grundigt blandet sammen med hans åndelige vækkelse i det mislykkede forsøg på at realisere fader-imagoet (præsterollen) havde dog så meget kraft at hans kombinerede omsorgs-behov og Kristus-forestillinger (var det måske ikke netop en kvalitet at Jesus omgav sig med skøger?) gav en slags realisering af en far-rolle. Også dette forhold, som varede godt et år, hvor han tog sig reelt fint af hendes børn - kom til en slutning, hvor der ikke var gevinster at spore for anima-besættelsen. De skiltes - hun tilbage til prostitutionen - han igen overgav sig til sit krævende selvideal som kunstner.

Faderkomplekset: De må have set det tidligt - den dreng egnede sig ikke for præstelinien i familien. Han skulle noget andet og som gode forældre gør man med sin bedste vilje, hvad man tror er bedst - sender ham til den anden del af familien - købmændene. Handel og penge ved at sælge kunst - det måtte være vejen: af sted med ham til de entreprenære onkler. I lære som kunst-købmand - først hjemme i Holland, så i London. Ikke sagen, som vi ser af hans breve - men han kobler sig alligevel sideværts på præstegerningen, hans ikke realiserede fader-ideal. Trods god vilje i London-menigheden går det ikke. Hans prædikener falmer for menigheden - han læser sine taler op.

Tilbage i Holland igen godt et års mislykkede forsøg på så for pokker at lære teologiens nødvendige fag: græsk, latin osv. - og alligevel igen dommen: du duer ikke - og hans reaktion: fanden heller. Så op til minerne i Belgien som vækkelsesprædikant. Atter en gang: du duer ikke - men han bliver der og deler ud af, hvad han kan, til disse fattige mennesker, mens han så småt starter sin tredje karriere som kunstner ved at tegne disse minefolk i deres utrøstelige omgivelser. Her kommer hans første depressive tilfælde, og han kuldaster sine religiøse anfægtelser, hvilket bringer ham på kollisionskurs med præstefar - også fordi hans samtidige mislykkede stormkur til kusine Kee - er dybt nedværdigende og flovt for faderen i forhold til hendes egen præstefar, som var hans fætter.

Vincent er nu 29 år gammel og træffer den gravide, prostituerede Cien og hendes 5-årige datter, som han flytter sammen med, hvad selvsagt ikke styrker båndene hjem til præstegården.

Provokation, madonna-luder-kompleks, kan man ikke få den man elsker - må man elske den man kan få: "kvinden" - sådan omtaler han hende for Theo i brevene - hvorfor tog han sig pludselig af hende - tilsyneladende kærligt - ihvertfald i perioder? En i alle henseender falden kvinde, grim, simpel. Han tegner hende, mens hun skider og i andre tarvelige situationer - en hævn overfor idealkvinderne, der ikke ville

vide af ham? Eller en kompleks anima-identifikation med egen fiasko, uelskelighed - eller bag det hele så måske alligevel en Maria Magdalene, som Jesus fandt god nok at være sammen med? ⁴. Han kunne altså ikke tækkes eller få faders vilje og accept, men måtte opgive og sætte en anden og sluttelig kurs: kunstmalerens, der bliver indgangen til de sidste og produktive 10 år af hans liv, som eftertiden kan glæde sig over.

Paris (1886-88) - Provence (1888-89) - Asylet og det sidste kapitel i et luset liv (1889-90)

I Paris hos broder Theo blev han introduceret til de samtidige impressionister, Millet, Renoir, Monet, Pissaro, Degas, Seurat - udover dværgen Toulouse-Lautrec, og ganske særligt Gauguin. I de knap et par år i Paris lærte han i - noget nær revolutionære sekunder - deres helt anderledes maleteknik og lyse farver, hvad der fik ham til at eksperimentere med disse og tidens japanske og pointillistiske motivverden. Og nok var Theo sin broders bedste ven og forsørger, men Vincents bohème-livsstil og hele stridbare sind gik efterhånden denne pæne, retlinede kunsthandler på nerverne. Tiden var atter moden til et scenskift for Vincent - og atter en gang var det drømmen om en forening med det ideale, der drev ham. Han ville starte en kunstner-koloni i det solbeskinnede Provence. Og i 1885 drog han så af sted til den lille landsby, Arles, til en periode, som nok skulle blive hans lykkeligste, om end den lyse lykke for en skiftning som ham altid også måtte være iblandet melankoliens sorte penselstrøg.

Tiden i Det gule hus i Arles.

Som sagt havde han haft den forestilling, at han her kunne være pioneren, der fik et kollektiv af malere op at stå omkring sig. Danne en malerskole og endelig blive anerkendt. Han troede på det længe, og med baggrund i lejemålet af "det gule hus" mente han det helt rigtige sted var fundet. Først hen på efteråret dukkede den første (og eneste) op, Paul Gauguin - i øvrigt den eneste af Parisermalerne, der havde vist hans billeder oprigtig interesse.

Paul Gauguin var en meget anderledes type end Vincent, tidligere børshandler, der havde kvittet handelsmiljøet for at realisere sig som kunstner. En i alle henseender flot han, pigernes yndling, en Don Juan, som havde stort set alle de fortrin, Vincent beundrede ved en mand - og som han selv savnede i næsten trøstesløs grad.

Biografen og psykoanalytiken, Lubin skriver: "*He longed for the world of Men. Life without them was blank. Vincent demonstrated this theme in 3 or 4 professions These relations, apart from the one to his brother, Theo, all alike ended in failure.... Nothing was less accentuated than Vincent's self-consciousness. Artists are normally gifted with certain playful, poetic, inventive qualities and with talent, but of these powers he possessed less than the average man*"⁵.

Det gik godt en tid. Vincent var nærmest euforisk over at have fået en rigtig ven og male-partner i huset, selvom de var uenige om næsten alt, især om måden at male på. Gauguin ville egentlig helst blive i huset og male indefra, mens det var livsnødvendigt for Vincent at komme ud og male on location. Som månederne gik voksede skænderierne, og selvom et voksende antal besøg på værtshuse og det stedlige bordel - en tid dulmede et truende kaos, kom det omkring julen i 1889 til et par episoder, der ikke kunne dulmes mere. Gauguin truede med at rejse og lillejuleaften, hvor han efter et skænderi forlod Vincent for at gå på værtshus og sove et andet sted - følte han sig forfulgt og opdagede at det var Vincent, der i mørket forfulgte ham med en glinsende

⁴ Måske stikker kunstmalerens særlige trang til modsætnings-fremstillinger igennem her - som hos Leonardo Da Vinci, der en aften inviterede de grimme mennesker i Firenze til fest - for at tegne deres ugly faces bagefter - for at få en fremstillingsmæssig distance til det æstetiske ideal, han ellers forevige i sine malerier.

⁵ Lubin, Albert J. (1996 - opr. 1972) *Stranger on the Earth*. Da Capo Press N.Y.

barberkniv i hånden. ”Er det dig, Vincent?” Han afslørede hermed sin forfølger, der flovt undskyldende replicerede: ”Yes, Master!”⁶

Gauguin har formentlig herefter fortsat sin gang til bestemmelsesstedet, værtshuset og et værelse på kroen bagefter. Vincent derimod gik hjem, angst og fortvivlet over at det hele igen var tabt og angergiven over sin aggressive hensigt, der var bragt op ved truslen om endnu en adskillelse fra en ven. Og så er vi fremme ved Borderline-Vincents⁷ anden dramatiske selvskade: han skærer det meste af sit højre øre af, pakker det ind og giver det til den prostituerede Rachel på bordellet.

Morgnen efter renses det stedlige politi op efter affæren. Den døddrukne og stærkt blødende og endnu sovende Vincent bliver indlagt. Gauguin fritages for ansvar og rejser. Det gule hus bliver lukket. Landsbybeboerne, der er stærkt opskræmte over de vilde fremmedes dåd, underskriver en protest mod at kunstnerne nogen sinde igen slår sig ned i deres landsby.

Saint-Remy og Auvers-sur-Oise: den sidste tid

Vincents sidste tid er en ind- og udskrivning efter behandling for epileptiske og depressive anfald. Hans selvskadende adfærd er ikke under kontrol. Han nedsvælger store mængder Zink-hvid maling (gift) og veksler mellem lyse og mørke sindsstemninger. På Asylet i Saint-Remy er han i den første periode helt formørket og passiv, men genvinder atter sine kræfter og får af lægerne lov til at male udenfor igen. Nogle af de smukkeste malerier bliver til her. Til slut bliver han flyttet op til nærheden af Theo, der imidlertid endelig har fundet sig en sød kone og fået en søn med hende, som Vincent er jublende henrykt for og absolut må op at se og holde i sine arme.

Theo får Vincent anbragt hos den kunstelskende psykiater, Dr. Gachet syd for Paris - hvor Vincent lever og maler i sine sidste måneder i 1890 - igen afbrudt af depressive perioder og epileptiske besvimelser.

Den 27. juli 1890 går han ud med pensler og staffeli og maler, men of a sudden tager sortsynet åbenbart over og han skyder sig selv - med en lille revolver 12 cm under hjertet. Stærkt blødende går han hjem. Dr. Gachet konstaterer at han ikke kan operere kuglen ud. Landbylægen gør heller ikke noget positivt i så henseende. Der bliver en sidste gang sendt bud efter Theo, der straks kommer - for at føre den sidste samtale med Vincent - lægge sig op i sengen til ham og Vincent udånder efter at have sagt: **”Sådan her ønsker jeg at dø!”**

Vincent som Hades-arketype (iflg. Bolen⁸).

Hades er underverdens hersker og som sin broder i havet, Poseidon udgjorde de to skyggesiderne af broder Zeus på Olympen⁹ - eller med Bolen ”de dele af faderarketypen, som mænd af magt normalt undertrykker

⁶ Master i to betydninger: Malerlærlingens ydmyge kaldenavn på sin læremester - men i lige grad disciplenes navn på Jesus.

⁷ Første episode er, da han rejser efter Kee til hendes forældre i Amsterdam og holder sin hånd over en olieflamme med kravet om at holde den der indtil Kee kommer, hvad hun ikke gjorde. Når jeg siger Borderline (se også bilaget herom) - er det for at signalere en forklaring på linie med den, man giver på unge, der nuomdage snitter sig på arme og hænder. Mekanismen er at få øjeblikkelig og kortvarig luft for en psykisk smerte ved at koncentrere den fysisk - at lave en skade på sig selv, fordi man ikke kan acceptere sin aggression mod den/de forældre, der ikke var ordentlige overfor en - og skade sig selv, fordi man aldrig har fået forældrenes accept - og derfor mener man ikke er livet værd.

⁸ Jeg må straks indrømme at være absolut novice i arketyrisk analyse - og er derfor i dette afsnit meget afhængig af kun én kilde, den amerikanske Jung-ekspert, Jean Shinoda Bolen og hendes bog: ”De indre Guder - en ny mandpsykologi” (Dansk udgave, Gyldendal, 1992).

⁹ Kronos giftede sig med Rhea og fik tre piger og tre sønner (Zeus, Poseidon og Hades - født i omvendt orden). Da profetien sagde at Kronos ville blive dræbt af en søn - åd han sine børn. Rhea snød ham dog ved at lægge sten i baby-

eller ignorerer Og deres psyke blev delt i magtens, viljens og tankens mentale rige (Zeus' s domæne), følelsernes og instinkternes rige (Poseidon) og den tågede, frygtede, ofte upersonlige verden (Hades). Hos normale mænd er der oftest adgang til alle tre verdner. Alligevel er det ikke så sjældent at se følgende mønster i mange mænds liv: en fraværende far, der frygter sønnerne vil overmande ham - og en mor "som frataget al magt er ulykkelig over ikke at kunne beskytte dem eller nære deres opvækst" (s.65-66).

Jeg har hidindtil forsøgt at forklare Vincents livs skæbne med udgangspunkt i især den splitting, han må have oplevet i forholdet til sin sørgende moder - men læsningen af Bolens forklaring om arketyper lukker en anden dør op for mig i form af en hypotese om at der kunne ligge en for-programmering, et arketypisk mønster, som i det mindste er meddeterminerende.

At passe til sin Prokustes-seng

De gamle grækere havde et symbol for tilpasning og normalisering, der er meget sigende. Tilrejsende mænd til Athen skulle lægges i en seng, en Prokustes-seng: var de for små, blev de strakt ud (som på en middelalderlig torturbænk). Og var de for lange, blev de skåret til, så de passede. Denne seng er et sindbillede på det møde mellem natur og kultur, en person må gennemgå for at blive sig selv, moden og helstøbt. Nogle er så heldige fra starten dvs. fra naturens hånd (arketypisk) at passe bedre til de kulturelle stereotyper om "rigtige mænd" på et givet historisk tidspunkt - dvs. de får det lettere i tilværelsen, får ikke så mange smæk af det modsatte køn og en lettere kønsidentitet i puberteten. Andre, der er født med historisk eller kulturelt, upassende mål, må imidlertid på prokustes-sengen og passes til igennem socialiseringen til de gældende normer - og kan, som Bolen siger (s.27) blive tvunget til at eksponere sider af sig selv, som de ikke har de bedste og letteste adgange til¹⁰:

"De arketypiske mønstre, man huser som person, kan modificeres af opdragelsen i en bestemt familie og bestemte miljøer, understøtte nogle og underminere andre i drengebørns personlighed ved at vise anerkendelse eller misbilligelse, stolthed eller skamfuldhed Hvis det barn, der bliver født, har en anden stærk arketype i sig, vil han sandsynligvis blive mødt med skuffelse og vrede over ikke at kunne leve op til sine forældres forventninger Han bliver kilde til skyld og skam og man lægger ham på den psykologiske prokustesseng, hvor det som mænd ofte skærer af er sensuelle eller instinktive aspekter af sig selv, men som stadig lever i underbevidstheden ikke sjældent er der i familien et barn, som ikke passer til dens forestillinger og livsstil - et barn, som sætter pris på ensomhed, ligesom Hades."(s.20ff).

Hades er ikke Satan - og underverden er ikke Helvede

I øvrigt skal man ikke forveksle Hades med Satan eller Djævelen. Selvom grækerne frygtede ham, besad underverden en særlig rigdom og Hades afbildes ofte med et overflødigshorn - Hades vogter over vores indre dyb: *"han lader vores livs mørke perioder, depressioner, bekymringer, følelsesmæssige gyngeture og vores sorg (Vincents tilbagevendende Sorrow!"-motiv) være fyldt med kraften til at bringe oplysning og fornyelse".*¹¹

Og Bolen skriver at *"man må foretage en nedstigning (depression fx) for at blive bekendt med hans rige. Kun da er det muligt at opdage, at der er rigdomme at finde i tågerne"*¹², i kulden, i mørket i det, som mystikerne kalder sjælens mørke nat, og som mennesket med et psykologisk perspektiv kender som en dyb depression, som afskærer én fra den almindelige virkelighed, og som gør én ude af stand til at mærke eller udholde at være i hverdagslivets "solskin"¹³ (s.130).

svøbet, som han så åd i stedet. Zeus udførte profetien og overtog hersker-rollen på Olympen - The big Boss. De to brødre fik hhv. havet (Poseidon) og underverden (Hades).

¹⁰ Tænk her også på Jungs type-lære - og hovedfunktioner/hjælpefunktioner

¹¹ Arianna Stassinopoulos - efter Bolen, s.130)

¹² Jeg kan ikke dy mig for her at tænke i Leonardo Da Vincis "sfumato"-perspektiv - som en helt særlig kunstnerens rigdom - en næsten alkymistisk evne til at lutre skønhed frem af tågerne - ved rent teknisk at lægge malelag på malelag på lærredet, hvorved man frembringer noget, som kan ses forskelligt fra forskellige vinkler - a propos Mona Lisa.

¹³ "Jungs egen konstruktive praksis bestod i at genforbinde individet "med guderne" - dvs med arketyperne i det kollektivt ubevidste - så den helende, transcendent funktion kunne komme i funktion" - her citeret efter Hyde & McGuinness (1997) Jung for begyndere. Roskilde Bogcafé, s.65

"I am not an adventurer by choice but by fate, and feeling nowhere so much myself a stranger as in my family and country" (Vincent i brev, 1886 fra Paris).

Hades' rige består af både det kollektivt ubevidste og det personligt ubevidste i form af de fortrængte/undertrykte erindringer, tanker og følelser - alt det, der er forbundet med for megen smerte for én selv eller (som man tror er) for uacceptabelt for andre til at man tør stå frem med det (skabsbøssen Strayhorn: Lush Life) - det er, som Bolen skriver:

"længsler, vi aldrig realiserede "

Bolen skriver videre: ***"Psykotereapeuter må være i kontakt med arketyper som (...) Hades - for at kunne arbejde dybdepsykologisk ... for at være hjemme i det ubevidste..., inklusive galskaben....depressioner og nær-dødsoplevelser er de mest almindelige indgange til Hadesriget. Efter det frygter man ikke længere døden...."***(s.132).

Hades er med andre ord en kraft i det ubevidste, som kun exponeres ved en nedstigning - med de menneskelige omkostninger og risici, der hører med til en sådan. Men, som alt det vi frygter, blev det opfattet som farligt blot at sige hans navn - derfor eufonymerne som "det usete", "den gode rådgiver"¹⁴ "Dis" (af "dives"= rig på latin), "Den velkendte", "Den gæstfrie"

.... og Bolen fortsætter: ***"skønt grækerne opfattede Hades som en barsk, kold og brutal fyr"***¹⁵ - var han aldrig ond og satanisk, men som Zeus og Poseidon fremstillet som en moden mand med skæg - og så denne, forunderlige kåbe, der kunne gøre ham usynlig. I mytologien - bortførte han og voldtog Persefone, fik hende til at spise granatæble-kerner, hvorefter hun altid - selv efter sin befrielse fra underverdenen - måtte tilbringe en del af året, betegnende nok - vinteren - i underverden.

En satsning

Jeg ved ikke, om den holder, men jeg fornemmer at Hades-arketyper passer forbandet godt på Van Goghs eremit-tilværelse, eneboerens arketype, der lever en tilværelse, hvor han gør en del ting uden vitalitet (kunsthandel, boghandel), hvad der gør ham usynlig i mandeverdenen, hvor man jo skal vise sig for at få status ... en mand uden - eller med et svagt show-off, en utydelig persona - eller som Bolen skriver: ***"I vores udadvendte kultur, som vil have produktivitet (det kunne han jo dog!), opmuntres mennesker ikke til at tilbringe tid alene.... men bliver anset for at være mærkelig, men eneboeren er dog samtidig en kilde til kreativitet, som kan udtrykkes i kunsten, ofte (endda) den bildende kunst..."***(s.139)

Jeg ved heller ikke om det er historisk korrekt, men i filmen "Lust for Life" ser vi en scene fra den belgiske minelandsby, Borinage, hvor Vincent for at komme til at forstå de minearbejdere, han skal missionere iblandt - faktisk stiger ned i "underverdenen" til dem, nemlig i kulminen, hvor ikke sjældent, men minearbejderne vandrer omkring som "sorte sjæle". I filmen gør han det, fordi en minearbejder siger til ham: ***"Det er jo der vi lever!"***.¹⁶

Hvis man er opflasket som "forkert" med livslang mistillid til sine egne sansninger på grund af manglende forældre-opbakning Lever man måske ***"alene på et hotelværelse i den del af alle storbyer, som...er en del af underverdenen, hvor porno- og narkohandlerne hører til, og hvor de hjemløse sover i portene."***(s.138)

Det er så den ene og negative side af det gule hus i Arles, hvor den totale satsning på malervennen, Gauguin - tog livsform - dels det sidste logi i kroen i Auvers, hvor døden planlagdes som forløsning på et "Lush Life" - at være "mislykket/forkert" - og dog altså geni - på eksistentiel forventet efterbevilling? Der er en klar forskel på hverdags-depressioner hos normale, der bare er i rigtig skidt humør - og så egentligt depressive tilstande, hvor livet fornemmes borte og en udflydende, grænseløs grå tåge lægger sig over samtlige følelser. Vincent var et introvert følelsesmenneske med hang til det formørkede

¹⁴ tænk på den - ihvertfald for mig gådefulde jule-text om Jesus som "forunderlige rådgiver" - desværre kan jeg kun et næsten helglet gymnasie-græsk - ikke hebræisk og derfor heller ikke knække den sproglige kode for denne - for mig - indtil videre - akronyme undren over udtrykket

¹⁵ Van Goghs aggressive selvbillede som "skarp som et knivsblad", som han skriver i et brev til søsteren, Wilhelmina.

¹⁶ Som gammel 70er socialist undrer jeg mig over at ingen af de mange biografier om van Gogh fokuserer på hans ideologiske klasseskift fra overklasserollen som kunsthandler til såvel ideologisk som livsvilkårsmæssig medlem af en fattig arbejderklasse, hvis hårde liv, han skildrer og beundrer. Dette skift foretager han i øvrigt i 1870erne, altså i kølvandet på Pariserkommunens socialistiske opstand.

stemningsbillede. Og hos sådanne er det ikke ukendt at hallucinere stemmer eller syn (Bolen, s.142), hvad han så faktisk også gjorde i de sidste år - det behøver altså ikke at være noget skizofrent træk - blot altså et udtryk for den særlige ensomhed, han bar på siden sine barneår som følge af en fraværende moder.

Splittingen mellem den idealiserede Kee contra Sien - "Sorrow"-kvinden: Hades bortførte sin egen kvinde, Persefone til underverdenen, hvor hun altid derefter skulle tilbringe vintermånederne (hun havde spist granatæble-kerner).... Bolen (s.142) skriver om at en eneboer-mand ligesom Hades kan have en imaginær Persefone, som måske er en virkelig person, han føler sig tiltrukket af på afstand - og som, - hvis han ellers *can behave* - gradvist kan blive en selvstændig skikkelse i hans indre univers. Sker der det - sløres og udviskes linien mellem det imaginære og virkelige - og han kan "**mase sig ind på den rigtige kvinde - på en upassende og sindssyg måde**" - fordi evnen til at skelne indre tilstande og real life er væk. Var det ikke netop det, der skete i hans dramatiske, mislykkede forelskelse i kusinen, Kee?¹⁷

Usynligheden¹⁸: at være "forkert" født er et livslangt problem om at blive accepteret og acceptere sig selv som den man er. Bolen igen: "Et indadvendt barn som Hades gør ikke indtryk på folk". Man overser dem simpelthen (den usynlige kappe) og lægger man endelig mærke til dem, er det fordi de er sære. Sådant et barn bestræber sig af gode grunde for ikke at vække for megen opsigt. Og det er ikke in i vores kultur for en dreng, der helst skal manifestere dvs vise sig og handle. Men, tilbageholdenheden gør det svært at udvikle følelsen af selvværd - og man får ofte en negativ selvopfattelse. Sådant siger eksperterne - sådant siger livet for de ensomme og unikke enere, der aldrig fik accepten i nådegave. Så kan man være nokså genial, hvis vilkåret er at gå alene med det - uden hverken bagud- eller forud-accept af, hvem du er eller kunne være.

Alligevel en slags individuation

Hades er skyggeverden, hvor de afdøde driver rundt som ånder, men skyggen er jo også i Jungiansk forstand - ikke bare det, vi ikke kan acceptere ved os selv - men også **potentialet for individuationen** - at komme til sig selv, realisere de muligheder og rigdomme, som ligger latent i skyggen. "Komme ud af skabet!" - ville vi sige, hvis det drejede sig om bøssets frigørelse fra bornerte bindinger og realisering eller "konstellering" af en anderledes sexualitet - eller i Vincents tilfælde altså realiseringen af geniet.

Hvis man ser individuationen som en proces, hvor man efterhånden kommer til sig selv, må man sige at det ville være non sense ikke at forstå Vincents liv og skaben som en sådan. En tour-de-force - rig på kaos, hvor han fra udgangspunktet i en højst usikker identitet - en-for-en gør op med de forventninger og forestillinger, omverdenen og opdragelsen stiller ham som livsvalg. Da han endelig beslutter sig for kunsten, så at sige det tredje ideal - efter det mislykkede mor- og far-ideal, er han ligeså hudløs ærlig og utrættelig søgende sit telos, som i de tidligere tilfælde. Han er dybt engageret humanist - vil oplyse, hjælpe og begejstre mennesker, have dem til at få øjnene op for skønheden i livet - og han må arbejde hårdt for det ligesom tidligere. Det kommer ikke bare til ham. Han må gennem ild og vand igen og igen. Han får aldrig at vide at projektet lykkedes. Men, det gør det jo - kan vi i bagklogskab sige. Kampene, livsopgørene var ikke forgæves.

Når jeg viser min lille powerpoint-serie med udvalgte billeder, vil man også kunne se at han omsider forener sig med sin egen usete baby, lille Vincent - sin sprogløse identitet som forkert - ved at male babyer - ja, han kan næsten ikke afvente at de fødes, før han skal have fingre i dem og male dem. Og, da hans livs eneste ukompromitterede ven, Theo får sin egen søn, der skal hedde Vincent - afstår han gerne livets plads til denne ny Vincent, fordi han nåede at blive sin egen - hans længsel efter egen identitet er tilfredsstillende og han vil ikke længere.

BIBLIOGRAFI OVER ANVENDTE BØGER, FILM OG NETOPSLAG TIL VAN GOGH ESSAYET

5. Bruce Bernard. Van Gogh. DK Eyewitness Books, N.Y. 1999
6. Jean Shinoda Bolen. De indre Guder - en ny mandepsykologi. Gyldendal, 1992
7. Pierre Cabanne. Vincent van Gogh. Terrail, Paris, 2002

¹⁷ Jeg vil mene det er hans grund-splitting i forholdet til moderen, der her får ham til helt overstormende forelsket at kaste sig over den sørgende præsteenke, som bliver vildt forskrækket - udover sikkert at være klemt godt og grundigt inde i sit calvinistiske moral-bur.

¹⁸ I den græske mytologi får Hades usynligheden af Kykloperne i form af en kappe, han kunne tage på, når han ønskede at være usynlig.

8. Bradley Collins. Van Gogh and Gauguin - electric arguments and utopian dreams, 2004, Westview Press, Oxford
9. Kai Flor. Vincent Van Gogh Breve. Berlingske Forlag, 1946
10. Paul Gauguin. Gauguin's Intimate Journals. Dover Publ. 1997 (opr.1921)
11. Michael Gelb. How to think like Leonardo da Vinci. Seven steps to Genius Every Day. Delacorte Press, N.Y., 1998
12. Preben Grønkjær. Fri og Afhængig. Om mænds forhold til Selvet og til kvinder. Hovedland, 1997
13. Jytte Back Grønkjær. Drømme og individuation. Et analytisk psykologisk studie. Hovedland, 1999
14. Jan Hulsker. Vincent van Gogh. Portrætfilm. Dansk Biblioteks Center, 1992 (VHS, 25 min.)
15. Maggie Hyde & Michael McGuinness. Jung for begyndere, Roskilde bogcafé, 1997.
16. Aniela Jaffé. C.G. Jung. Erindringer, drømme, tanker. Lindhardt & Ringhof, 1984 - efter opr. Tysk udgave, 1961.
17. C.G. Jung. Jeg' et og det ubevidste, Gyldendal, 1984
18. Albert J. Lubin. Stranger on the Earth. A Psychological Biography of Vincent van Gogh. Da Capo Press, 1996 (oprindeligt N.Y. 1972)
19. Julius Meier-Graefe. Vincent van Gogh. Dover Publications, 1987 - uforkortet og udvidet ift originaludgaven fra 1936 (Meier-Graefe, 1867-1937)
20. Vincente Minelli. Lust for Life. Film, 1956 efter Stones bog, MGM/UA home video (VHS, 117 min. - filmatisering af Irving Stones roman).
21. Finn Nordentoft. Dybdepsykologi - fra Freud til Grof. Frydenlund, 2003
22. Ronald Pickvance. Van Gogh in Saint-Rémy and Auvers. The Metropolitan Museum of Art, N.Y. 1986
23. Hans Povlsen. Græske Gudesagn. Gyldendal, 2002
24. Bent Rosenbaum. Melanie Kleins syn på psykoser - I: Brørup, Hauge & Thomsen. Den nye Psykologihåndbog, Gyldendal, 2000, s.320f.
25. Irving Stone. Van Gogh. Gyldendals Paperback, 1987 - opr. Lust for Life, 1934 - oversat til dansk af Kai Flor
26. Van Gogh - The Great Post-Impressionists. Cromwell (VHS-film)
27. Ole Vedfelt. Manden og hans indre kvinder. Mand I alle livsaldre. Gyldendal, 2003

Netopslag:

>www.vangoghgallery.com<

><http://webexhibits.org/query-gogh.spy><

BILAG:

1. Fra projektets fødsel 31.01.05
2. Pierre Cabanne om forholdet til moderen
3. Kronologi
4. Van Gogh - en 1800-tals borderline?
5. Melanie Klein om Splitting

BILAG 1.

Filmen: "Lust for life"
Om Van Gogh og Gauguin

31. januar 2005

Skal skrive afslutningsopgave til Jung-kurset. 5-8 siders jungsk analyse af et digt, et eventyr, en terapi-case eller lignende. Beslutter at gøre det kort og skrive om Ellington-lærlingen, Billy

Strayhorns smukke balade-elegi, "Lush Life" - om bøssens evige kamp med kærligheden - netop genindspillet af Caroline Henderson - i en meget smuk udgave.

Går på nettet og vil slå "Lush" op - fejlskriver i stedet "Lust" - og hvad kommer frem:

Hollywood-filmen fra 1956 om van Goghs liv. I et splitsekund var projektet født - det skulle dreje sig om ham, som jeg kun havde almindelig populær kendskab til.

Filmen af Vincent Minelli fra 1956 (122 min.) med Kirk Douglas som Van Gogh og Anthony Quinn som Gauguin - og James Donald som Theo Van Gogh - baseret på Irving Stones biografi om Van Gogh fra 1934.

(01.02.05 NB!!!! Synkroniciteten arbejder: Jeg fortalte min 16-årige datter, Julie om mit projekt i bilen hjem i dag - og i aften kl. 20.45 kommer hun op til mig og siger at "Lust for Life" spilles I MTC-Tv kanalen netop nu - og jeg når netop at se slutningen af filmen, der handler om VGs indlæggelse på asylet - og senere udskrivning og flytning til det sidste sted han boede - anfald og skudepisoden og sidst hans død med Theo ved sin side. Lidt før ser man ham besøge Theo og den kone, han har giftet sig med - og han ser ind til den nyfødte baby).

Det centrale plot i filmen er da Gauguin på broder Theos initiativ besøger Van Gogh i Arles for at muntre ham op, stabilisere hans selvværd som kunstner og forebygge hans snigende og stigende vanvid.

Van Gogh var manio-depressiv, en rastløs, selvcentreret og selvusikker person, der kun fandt hvile, når han i en feberagtig inspiration malede som en besat. Hans søgen gjaldt hele tiden den dybere mening med livet - at finde og male det æstetiske ideal på virkeligheden/sandheden - som Jung præstesøn med trang til at frelse andre - han overvejede en overgang at følge i faderens spor og fungerede en kort overgang som præst i en kulmine-landsby, men hans uortodokse orientering stemte dårligt overens med de religiøse og moralske normer og han blev afskediget.

I Douglas's karakteristik er VG tændt, men ikke ambitiøs - rastløs og ude af stand til at kontrollere sine følelser - et ufærdigt individ, der hverken er i stand til at tilpasse sig normer eller rebellere mod dem, ude af stand til at fastholde venskaber og kærlige relationer - bortset fra dem overfor broderen Theo - og ikke i stand til at kontrollere eller forstå sine egne følelser - et fanget dyr, fuld af nervøs energi og totalt ensom. VG skriver i et brev, at aldrig er han mere ensom end når han er sammen med sin nærmeste familie.

Gauguin er en ganske anden type - også excentriker, men langt mere udadvendt, selvtilfreds og kontrolleret. Han, der på daværende tidspunkt var mere berømt end VG - var intellektuel, disciplineret og malede, hvad der faldt ham ind - uden at være så passioneret og fundamentalistisk omkring meningen med kunsten og livet som VG, der ville ramme dybt ind i folks følelser og elskes betingelsesløst for sin kunst.

Begge ryger de pibe og drikker, er optaget af lyst til kvinder og ligeglade med konventioner.

Gauguin: "Du maler for hurtigt!"

Van Gogh: "Du ser for hurtigt!"

Disse kunstens giganter konkurrerer som Michelangelo og Raphael tidligere gjorde det i renæssancens tidsalder - om det klassiske kunstideal: at male sandheden eller blot fornøje - nyde et lide for kunsten? Hvad er de psykologiske poler for det samme?

Mulige Jungske analyser: forskellige personlighedstyper: som Jung og Freud - intro- og extravert mm. ? Individuation, livskriser, VG som det evige barn (Peter Pan, som må have en veninde til at forbinde sig til livet - som VG, der må have en hengiven broder til det samme), der ikke har fået kærlighed nok fra sin mor ? dødsdrift ? Splitting - den gode broder Theo (den gode skygge) - Det afskårne øre som selv-ofring - dødsdrift igen, som realiseres i en rus af skabelse - ikke lyst men død (*Lush life, der fejlagtigt blev slået op som Lust life*) som skøjtekunstneren I Reich-filmen,

der dræber sin elskede i stedet for at elske med hende - fordi han er autoritært forført/undertrykt - manglende basic trust rumme/ramme - dødssynder ? at se/være blevet set ?

Arketyper? Godhed/Ondskab - Faust-myten som link til udløsningen/friheden til gengæld for u dødeligheden. The never ending story. Narcissisme-tolkning. Geniet - eneren - hvordan er de beskafte i psykologisk analytisk forstand? Se Gelb for dette - og Da Vinci - for det med at se, der er den bildende kunstners og menneskes særtræk.

Var "erstatningsbarn" født nøjagtig et år efter dødfødt broder, der også blev navngivet Vincent - hvad betyder det at få lov at leve - skyld for ikke at være den døde broder (ses i forbindelse med katastrofer, hvor de overlevende føler sig skyldige, fordi de overlever - hvorfor mig?).

Bliver livet igennem ved at skrive breve til moderen, men mærkeligt faktisk og ufølelsesbetonet.

Faderen var reformert præst - døde hvornår i VGs liv? 1885?

VG er nogle år lægdsprædikant og fejler selv sent med en teologisk uddannelse - blir alligevel efter at have været kunstsælger i en række år - præst i en lille minearbejderby i Belgien, hvor han delte ud af det lidt han havde - og blev afskediget af samme grund - man har ikke fattigrøvspræster efter reformationen - ikke en dyd som under katolicismen.

Begynder sin egentlige malerkarriere sent og lykkes heller ikke her - kun et solgt billede i levende live - kammeratskabet med den allerede succesrige Gauguin er en blanding af beundring og rivalisering: er ørelæsionen en ofring, et varsel om selvmordet, et narcissistisk forsøg på at mærke sig selv gennem smerten (hvorfor æder Johnny Tabasco?)

Hvorfor mislykkes alle kærlighedsforhold: forholdet til kvinder fx? (iflg nogle heftige og idealiserede forelskelser vekslende med mange forhold til prostituerede. Moderen - hvordan skildrer han hende og kvinder i det hele taget? Moderen, som han maler som gammel i 1888, overlever ham (se sidste brev fra Theo til moderen og søsteren).

Og hvordan skildrer han sig selv gennem sine selvportrætter - er problemet at han aldrig får den beundring, han savnede - først fra moderen - så fra omverdenen? Han arbejder intenst med sit ideal - kontrastfarverne rød/grøn - den smukke natur, som han var ellevild med og så gerne ville have andre til at se gennem sine værker.

Den fraværende beundrer - kun realiseret gennem sit eneste succesfulde relationskærlighedsobjekt livet igennem - den altopofrende broder Theo, der holdt ham oppe, Gauguin-brevne - den overopstemte forventning om hans komme til huset i Arles (på een gang Messiansk og kammeratligt) - et utålmodigt alenebarn, der ikke kan vente tiden af - hvad er en selv-skade = en bod (øret?): pubertets-kammeraten, man ikke kan leve uden - fosterbroderskabet? Blande blod med den eneste rigtige kammerat (ringe), der værdsætter een betingelsesløst - skriver om sin askegrå smerte = savn - hvordan finder jeg den rigtige grå til ansigtet - hans pieta-billeder af Jesu lidelse - de religiøse anfægtelser.

Hele livet igennem at jage accepten, beundringen - at føle sig elsket og værdsat, alene fordi man er sig - det kan nok kun en betingelsesløs hengiven mor give en. Det fik han aldrig og måtte begå selvmord for at blive anerkendt. Var han i virkeligheden skizofren eller grænsepsykotisk/borderline (svæven mellem det omnipotente og den totale selvforagt) og ikke mani-depressiv? I hvert fald psykotisk indimellem. Hørte han stemmer? Ja - Følte han sig delt? nej

Gennemløber han et barn-ung-udvikling alt for sent? - og blir i virkeligheden aldrig voksen og ansvarlig for sig selv og sit eget liv?

Prægnante billeder: forelskede par (hvorfor skræver manden altid?),

De to Pieta, den barmhjertige samaritan (selvportæt?), selvportrættet til Gauguin (den syge munk), moderen først malet som gammel.

BILAG 2. PIERRE CABANNE: VINCENT VAN GOGH. Forlaget Terrail, Paris, 2002

Især om moderen:

Hver søndag gik familien, klædt i sort og med blomster i favnen, til den lille kirkegård i Groot-Zundert, hvor de fortsatte direkte fra kirkegårdsporten til den lille grav mærket "Vincent Wilhelm Van Gogh - 1852". En enkelt dato for at markere en fødsel og en død - for det var en grav til en kun 6 uger gammel dreng. Så mens faderen, moderen, de to sønner og de tre døtre bad, stirrede den ældste dreng, også døbt Vincent Wilhelm intenst på gravstenen og på broderens navn, der var hans eget. Den unge Vincent W. blev født den 30.03.1853 - nøjagtig et år efter broderens død - ovenikøbet på dato. Var det hans skæbne at være den levende erstatning for det barn, som lå ved hans fødder under den grå sten? For at tage den andens plads? Eller var han selv den anden, vis identitet han havde taget? Hver eneste søndag i sin barndom stillede Vincent sig dette spørgsmål, mens han ikke turde se på sin mors foldede hænder og hendes tårevædede øjne. Hvem bad hun for? Det døde barn? Eller for ham selv, erstatningen? Hver den 30. marts fejrede de Vincents fødselsdag, men hvem fejrede de egentligt? Den døde dreng eller den, der efterhånden var blevet 10 år? Et barns død i en familie har ganske klart en ødelæggende virkning på den måde hans brødre og søstre vokser op. Vincent, den levende - var undfanget kun tre måneder efter broderens død, og moderens mentale billede af det ventede barn tog form under hendes dybe sorg (og krise?) - en tid, hvor hun var jaget af modsatte følelser, imellem tilknytningen til det døde barn og det, der var på vej. Uundgåeligt ville "erstatningen" blive sammenlignet med et idealiseret billede af den afdøde. Hele sit liv måtte Vincent kæmpe mod en broder, som var mere intenst til stede end hvis han havde været levende, og hans forældre målte ham uundgåeligt i forhold til de idealiserede dyder, den afdøde ikke nåede at modificere via livet og opvæksten - og som de tilskrev det mistede barn. Dette kan måske forklare hans dobbelte karakter som "erstatning": på den ene side hans egen identitet og tilegnelse af livet - og på den anden side til hele tiden at trække sig, føle sig underlegen, værdiløs og selvfornægtende. Udover af Vincent bestod præstefamiljen af hans ærværdighed, Pastor Theodorus van Gogh og dennes kone, Anna Cornelia født Carbentus, lillebroderen Theo og de tre døtre: Anna, Elisabeth-Huberta og Wilhelmina. En tredje søn, Cornelis skulle komme til senere.

Faderens pludselige død på vej til sin søndagsprædiken i kirken i 1885

s. 59 idyllisk forelskelse og affære med Margot Begeman - en 39-årig, ugift nabodatter, som han var parat til at ægte - men måtte opgive pga modstand fra hendes møllerfamilie, der ikke kunne se forsørgelse i denne mærkelige ubemidlede kunstner. Margot forsøgte selvmord og blev bagefter indlagt på sindssygehospital.

Forhold til Gardine de Groot (?) ubeskrevet

s. 198 - på denne varme, stormfulde søndag den 27. juli 1890 skød Vincent sig en kugle i brystet tilsyneladende uden at ville gøre det af med sig selv?

Han havde studeret anatomi i Antwerpen og vidste derfor godt, hvor hjertet sidder. Så at skyde sig 10 centimeter under hjertet er at forlænge dødens indtræden. Havde han brug for det? Han kunne stavre de mange hundrede meter tilbage til kroen i Ravaux som såret og blødende. Der var ingen øjenvidner (trods Minellis bondemand på en vogn) og der blev ikke stillet nogen seriøs diagnose af de to læger - bl.a. Gachet, der var til stede.'

Vincents psykiske tilstand var sådan at hver gang han så sig selv som mislykket og uelsket blev han drevet til en selvstraffende handling. Da Kee afslog hans frieri - holdt han sin hånd over olieflammen til en andengrads forbrænding. I Arles havde han efterstræbt Gauguin på livet - den ven, han havde knyttet så store forhåbninger til for at få oprettet en "maler-menighed", et kunstner-kollektiv, hvor alle kunne bidrage med deres specielle kunnen - og sågar male på det samme lærred - en kollektiv utopi? Han måtte skære (sit kønsllem)/sit øre af - "kastrede" sig - for at vise at han ofrede det mest dyrebare - i det mindste symbolsk - og at han straffede sig selv for at være forkert., ond og dum - ikke nogen agtelse værd.

20 dage før sin død opsøgte han Theo og dennes nygifte kone og baby i Paris - tilsyneladende recovered for sin psykiske depression - men jerntung af anger over at stå i vejen for broderens lykke og at bebyrde broderen økonomisk og følelsesmæssigt - nu, hvor denne endeligt havde fundet den lykke, han selv uophørligt havde kikset.

Han skød ikke nødvendigvis sig selv af længsel efter at dø, men som råb om hjælp. De tilstedeværende lægers absolutte inkompetence afgjorde udfaldet. Han udåndede to dage senere i den tilkaldte broders arme.

Bilag 3.

VINCENT VAN GOGHS LIV 1853-1890

- 1853 Vincent Willem Van Gogh fødes 30. marts I landsbyen Groot-Zundert som søn af pastor Theodorus van Gogh (1822-1885) og hans kone Anna Cornelia (f. Carbentus) (1819-1907)
- 1857 Vincents broder, Theo(dorus) blir født 1. Maj
- 1862 9 år gammel tegner Vincent sine første tegninger
- 1864 Som 11 årig kommer han I skole I Zevenbergen
- 1869 Som 16 årig kommer han I lære I Haag-afd. Af kunsthandselsfirmaet, Goupil & Cie - hos onklen "Cent". Han besøger ofte museerne I byen
- 1872 Som 19-årig er han meget sammen med broder Theo - de indleder deres livslange korrespondence
- 1873 Som 20-årig bliver han sendt til London-afdelingen af firmaet, hvor han bor til leje hos Mrs. Ursula Loyer. I mange år har man ment han der var forelsket I datteren, Eugenie Loyer. Nyere forskning tyder dog på at det I virkeligheden var Caroline Haanebeek, en ven af familien hjemme I Holland, han var uigengældt forelsket I
- 1874 Vincent er ikke synderligt begejstret for arbejdet hos Goupil, blir forflyttet til Paris, men vender senere samme år tilbage til London
- 1875 Jobbet hører op og Vincent er nu 22 år og begynder sine bibelstudier
- 1876 Som 23-årig får Vincent en hjælpelærerstilling på en drengeskole I Ramsgate - et job, han senere skifter ud med et andet lærerjob hos metodist-præsten, T. Slade Jones. Den 29. oktober får han lov at holde sin første prædiken I dennes kirke - uden succes. Samtidig med at hans religiøse drejning stiger bliver han tiltagende fysisk og psykisk svag
- 1877 Som 24-årig forlader han England og tager I kort tid en stilling som boghandlermedhjælper I Dordrecht. Ligesom I det tidligere firma er han ofte ubehøvet overfor kunderne såvel som kollegerne. Han indleder I stedet sit forberedelseskursus mhp optagelse på det teologiske studium I Amsterdam
- 1878 Efter 15 måneders forsøg på at lære latin og græsk opgiver han dette og rejser til Borinage, en minelandsby I Belgien, hvor han bliver vikar for hjælpepræsten. Han læser op af biblen for de fattige minearbejdere og deler deres fattigdom med dem
- 1879 Som 26-årig fortsætter han sit liv med minearbejderne, men blir afskediget, da tilsynsmyndighederne finder hans adfærd for ekstrem. Han bliver meget deprimeret over endnu en fiasko her og flytter til Cuesmes, en anden minelandsby - men efterhånden aftager hans religiøse bestræbelser og han begynder for alvor at male

- 1880 Der sker en vending af hans liv med maleriet. Han opgiver helt sit religiøse liv og maler de fattige minearbejdere og vævere i området. Theo begynder at støtte ham økonomisk. Senere samme år deltager han i et par kurser i anatomi og perspektiv på Akademiet i Bruxelles. (Biograferne Hulsker og Trabaut er imidlertid uenige om han faktisk blev optaget eller nægtet optagelse på akademiet)
- 1881 28 år: forældrene er flyttet til Etten. Vincent forelsker sig i sommeren hos forældrene i kusinen Cornelia Vos-Stricker, kaldet "Kee", men får den kolde skulder. Opsøger hende i forældrenes hjem, hvor faderen ikke vil hente hende - og Vincent holder sin hånd i lang tid over en olieflamme. Han tager derfra med uforrettet sag og atter går han ind i en depression. Senere på året får han lov at male hos fætterens, Anton Mauve i dennes atelier i Haag og lærer her at male med vandfarver. Forholdet til faderen blir yderligere anstrengt.
- 1882 29 år: Vincent møder i februar den gravide, prostituerede, Clasine Christienne Hoornik, kaldt "Cien" eller "Sien" og hendes 5-årige datter - og flytter sammen med hende. Han indlægges med Gonoré i tre uger og hans psykiske tilstand er dårlig. Han begynder at eksperimentere med oliemaling og bruger Sien og hendes børn som modeller, ikke mindst den nyfødte dreng, som han er meget glad for. Forholdet til Sien er dårligt - de skændes meget, især om penge. Hun vender tilbage til prostitutionen og han forlader hende efter godt et års tumultarisk samliv.
- 1883-84 30 år - Vincent driver om på må og få og maler arbejdende bønder og landskaber. I slutningen af året ser han ingen anden udvej end at flytte tilbage til forældrene, der nu er flyttet til Nuenen.
- 1884 Han indretter sig her et lille atelier og forelsker sig i naboens datter, den 42-årige Margot Begeman - tilsyneladende for en gangs skyld et gengældt forhold, men han må ikke få hende - og hun forsøger selvmord med gift. Vincent bliver atter en gang meget deprimeret
- 1885 Faderen dør i marts og nogen lunde samtidig maler han sit første mesterværk, "Kartoffelspiserne" - jævne bønder med grove trækk og store hænder. Han begynder at inddrage flere farver og blir begejstret for japansk kunst
- 1886 33 år nu og han vil gerne have lidt mere undervisning. Tager til akademiet i Antwerpen, men opfører sig igen skidt og forlader det - for at flytte sammen med Theo i Paris. Her stifter han bekendtskab med bl.a. Toulouse-Lautrec (1864-1901) og senere impressionisterne: Monet, Renoir, Pissaro, Degas og Seurat - hvis farver og lysfyldte billeder begejstrer og påvirker ham. Senest i rækken af bekendte dukker Paul Gauguin op - og et stormfuldt venskab tager sin start
- 1887 34 år: Vincent tager del i cafelivet på Montmartre og diskuterer heftigt kunst med Bernard og Gauguin, der som han selv eksperimenterer med forskellige stile - især pointillismen og den japanske inspiration.
- 1887-84 35 år - endnu et afgørende vendepunkt - det mest afgørende faktisk, hvor han rejser til Arles i Provence og da vinteren er forbi - bryder hans største forår nogen sinde igennem med blomstrende kreativitet og euforisk aktivitet. Han flytter ind i det gule hus i den hensigt at lave en kunstner-koloni med dette som udgangspunkt. Han er i en hektisk fase og maler et lærred om dagen - strandbilleder af både (Saintes-Maries-de-la-mer), nogle af de mest berømte portrætter af lokale bl.a. postbud Roulin og hans familie. Han maler som en besat, mens han spændt afventer Gauguins komme og dennes hjælp til oprettelse af kunstner-kolonien. Gauguin kommer først i oktober og flytter ind. Nogle måneders dreamtime opstår, hvor de begge maler og diskuterer kunst, men da efteråret med storme og regn kommer - kommer deres venskab på stadigt hårdere prøvelser, samtidig med at de drikker og horer på byens bordel. Lillejuleaften geråder de i regulært klammeri - Gauguin forlader det gule hus, Vincent følger efter ham med en ragekniv - Gauguin opdager det - og afslører det mislykkede attentat, flytter ind på kroen - og

efterlader Vincent I vildt oprør og total depression over atter at være forladt. Samme aften skærer han sin venstre øreflip af og afleverer den pakket ind I en avis til den prostituerede Rachel på bordellet, mens han selv lægger sig døddrukken og forblødende til at sove. Bordelmutter tilkalder politiet, der indlægger Vincent på det nærliggende hospital. Politiet anholder Gauguin, der dog uden skyld I det skete løslades straks efter. Theo skynder sig derned fra Paris for at tage vare på broderens videre skæbne.

1888 Vincent, der nu er 36 år - forlader hospitalet 7. januar - hans mentale tilstand skifter hele tiden og han lider af hallucinationer og epileptiske besvimelser. Alligevel arbejder han sporadisk fra det gule hus. Landsby-befolkningen er regulært bange for denne gale rødhårede - og efter en desperat handling, hvor han smider sine lærreder ud af vinduet - bliver han med Theos hjælp indlagt på det stedlige Saint Remy Asyl for sindslidende. Året her fortsætter med momentane bedringer, hvor han maler sine omgivelser (oliventræer og marker), men da hans tilstand gentagne gange forværres under arbejdet udendørs - blir han til slut tilbage på asylet, hvor han kaster sig over at gemmale klassikere som Delacroix, Rembrandt o.a. Atter dukker de religiøse motiver op - I hans helt egen fortolkning og ofte gengivende sig selv som offeret (den syge, som den barmhjertige samaritan tager sig af, pieta-billeder, som anses for selvportrætter osv.) Ironisk nok får han her for første gang et tilbud om at udstille og udstiller bl.a. "Stjernenatten over Rhone" og "Iris-blomsterne". Han begynder nu så småt at male udendørs igen, men er ikke klar I knolden - og han prøver flere gange at forgifte sig selv ved at nedsvælge store mængder oliefarve.

1889 37 år. Stadige skift mellem bedringer og formørkelser af hans mentale tilstand. I januar føder Theos nygifte kone Theo en søn, der blir døbt Vincent. Vincent besøger dem I Paris og er tilsyneladende rask nu og vildt betaget af nevø-babyen. I juni bliver han med Theos hjælp anbragt hos kunstmæceken, sindsygelægen Dr. Gachet I Auvers - 25 km syd for Paris, hvor han igen maler og kommer I bedring. Men, I juli forværres hans tilstand igen - med epileptiske anfald. Han bebrejder sig selv at være en byrde for den lille, lykkelige familie I Paris - og den 27. juli skyder han sig en kugle for brystet på en gåtur - ikke værre end han kan fragte sig selv tilbage, men eftersom Gachet ikke indlægger ham - dør han den 29. juli I broder Theos arme - efter at have sagt: "Sådan her ønsker jeg at dø"!

BILAG 4. VINCENT - EN 1800-TALS BORDERLINE?

At holde sin hånd over en brændende olieflamme til en 2. Grads forbrænding - nedsvælge store mængder oliefarve - at skære sit ene øre af - at begå selvmord - kalder på psykologiske analyser af hvorfor?

Mange psykoanalytikere har beskæftiget sig med disse bizarre udtryk for Vincents personlighed - det vender jeg straks tilbage til - men for mit eget vedkommende er der en påfaldende parallel mellem den adfærd, psykiatere i dag beskriver om "borderline" personligheden - og så disse udtryk for selvmutilering eller selvskadende adfærd.

Lillian Zöllner, leder af Center for Selvmordsforskning i Odense, har for nyligt fundet en firedobling på 10 år af selvmordsforsøg blandt teenage-piger. Hver sjette pige i folkeskolens ældste klasser har skadet sig selv en eller flere gange og knap halvdelen af alle pigerne har overvejet det. For de jævnaldrende drenge gælder at der klart er færre og antallet er relativt stabilt. Til gengæld er der flere, der lykkes med selvmordet blandt drengene.

Psykolog, Ida Koch forklarer det med "ringe voksenkontakt og høje krav til de unge, som skaber ensomhed og dystre tanker" (www.psyke.org) "mange af vore yngste klienter på 14-15 år siger, at de hverken føler sig elsket af forældrene eller værdsat af deres kammerater. De føler sig

ensomme En ensomhed, der ikke bunder i få kontakter til voksne, men at børns kontakter i dag generelt er mere overfladiske end for blot få år siden ... de nye livsformer har skabt indadvendte handlinger i stedet for udadvendte". Pigerne kan stamme fra såvel velaflagte kernefamilier, som lever et stresset liv - som fra brudte ægteskaber med nye pap-mødre eller -fædre. Fælles for dem er ensomheden og følelsen af ikke at blive set og værdsat.

Psykiateren, Morten Kjølby beskriver følgende eksempel:

"En ung kvinde har haft psykiske problemer siden forældrenes skilsmisse. Til jul sender hun faderen en gave, men får den retur. Hun tænker det må være en fejl og ringer faderen op - for at få at vide at han ikke ønsker at få en gave fra en, der ikke vil være sammen med ham. Pigen har rigtignok afslået at holde jul sammen med faderen og dennes nye kone, men overvældes nu af tanker om at hun er ond. Hun skærer sig med barberblade og oplever en umiddelbar lindring. Gennem samtalen med psykiateren fremgår det at hun et ganske kort øjeblik registrerede en vrede mod faderen, hvilket udløste angst og den efterfølgende tanke om at hun selv var ond. Denne tanke om at være ond virkede angstreducerende, fordi den fjernede (den ikke tilladte) vredesfølelse. Til gengæld skabte den en massiv selvbekræftelse, som hun fik lindring for ved at påføre sig selv smerte. Faktisk kunne hun hverken huske telefonsamtalen, vreden eller angsten - kun at hun var ond og derfor måtte skære sig."

Kjølby sammenfatter funktionen af selvdestruktiv adfærd s.f.:

Føle fysisk smerte for at overvinde psykisk - den fysiske smerte afleder opmærksomheden og udløser endofiner, der har lindrende og beroligende virkning

Straffe sig selv - mange borderline patienter har den selvopfattelse at de er onde eller destruktive - adfærden er en fortjent selvpåført straf for forbudte tanker og følelser.

Kontrollere følelser - adfærden er en effektiv metode til at kontrollere og reducere ubehagelige følelser, som ville skabe angst, hvis de blev bevidstgjorte (forsvars-mekanismen "Working out").

Udtrykke vrede - adfærden skaber intense følelser, forskrækkelse i omgivelserne og må forstås som en uhensigtsmæssig måde at udtrykke vrede på

Overvinde følelsesløshed - mange borderline føler en indre tomhed eller følelsesløshed - og den selvdestruktive adfærd får dem til at føle sig selv.

Man kan gøre sig tanker om, hvorfor det især er pubertetspigerne, der i dag vender sig til denne adfærd. Måske fordi piger der lykkes er i "orkanens øje" i dag. Overalt hvor vi vender os hen vises succesrige piger, der klarer både karriere og kvinderollen som mor, hustru - tænk blot på det just overståede folketingsvalg og på de unge politiske kvinder i kamp om lederrollen i socialdemokratiet og SF. Hver dag næsten sin nye, grandiose kvinde-helt i medierne. Det lægger et enormt pres på at skulle lykkes med det hele - og hvis man så ikke lige fik lagt bund nok derhjemme hos de travle, succesrige forældre, så ...?

Tilbage til Vincent og hans selvdestruktive adfærd.

Hånden over flammen hjemme hos Kee's forældre: en vredes- eller frustrationshandling over ikke at måtte se og få hende, men samtidig en kontrolhandling, der fører den psykiske smerte (forladthedsfølelse) over i den fysiske - og selvstraffen over at være forkert og ubehøvlet, der lindrer hans angst for at stå alene. Helt tilbage er der tale om en (utilladt) vrede mod den sørgende og fraværende mor, der ikke så ham, men kun hans afdøde broder. Hende må han ikke hade - og straffer sig selv for at være ond og dum.

Barberknivs-scenen i Arles: voldsom, utilladt vrede med Gauguin, der ville forlade ham - først efterstræbte han denne, men senere skar han sit ene øre af og gav det til luderen, Rachel. Flere psykoanalytiske biografer har heftet sig ved at øreflippen konnoterer det mandlige lem. Der er altså tale om en selv-kastraktion - en fortjent straf for at have været ond mod/skuffet faderen og måske endda at have forladt sin tro på Kristus ("Herre" - hvorfor har du forladt mig?). Nogle ser tillige et skjult homoseksuelt motiv i denne scene.

Selv mordet - så clumsy det blir gennemført - er givetvis et råb om hjælp, men også en gøre det af med den onde og besværlige Vincent, der står i vejen for Theos lykke i den ny familie.

På et andet niveau ligger der så bagved dette - de tiltagende epileptiske anfald, depressionerne, hallucinationerne, den stigende træthed og uproduktivitet og så en række irrationelle-ikke-handlinger af dem, der kunne have gjort noget - ikke mindst Dr.Gachet.

I den helt nutidige udgave af selvmord hos borderline patienter, anfører Kjølbj - følgende, helt nødvendige punkter i en risikovurdering:

Intensiteten af psykisk lidelse, specielt en følelse af håb overfor håbløshed og fortvivlelse, herunder om patienten har symptomer på depression eller personlighedsforstyrrelse, idet disse har 7 gange så stor risiko for selvmord

Om patienten kan se alternative muligheder

Om patienten føler sig udstødt - relationer har ofte en beskyttende virkning

Synet på et liv efter døden

Graden af selvmordsplaner: er der fx skrevet afskeds-brev?

Alvorsgraden af tidligere selvmordsforsøg

Kronisk contra akut selvmordsrisiko - risikoen størst ved akutte kriser - ofte udløst af tabs traumer eller konflikter

Man må vist indrømme at der i Vincents tilfælde var dømt rødt lys i alle ovenstående punkter.

BILAG 5. MELANIE KLEIN OM SPLITTING

Melanie Klein (1882-1960) - efter Bent Rosenbaum I: Den ny Psykologihåndbog, s.320ff: SPLITTING OG DEPRESSIV UDVIKLING

MK videreførte i 1930-50 psykoanalysens viden om især barnets sind pba sine psykoanalytiske studier af børn. Hun fremsatte en særlig teori om det spæde barns fantasiliv - især om de tidligt nedlagte lag i personligheden og om følelser som primitiv angst, destruktivt had og misundelse. Hendes eget bidrag omtales ofte som "splitting"-teorien.

Den paranoid-skizoide position (3.-5.mdr:) storheds- og forfølgelsesideer og splittelse. Barnet vil i angstfremkaldende situationer adskille oplevelsen af sin omverden og sit eget indre - i gode og onde dele. I starten kan den spæde barn ikke adskille sig selv fra symbiosen med moderen - når brystet er nærværende opleves det som trygt og godt, og når det er fraværende, kan det opleves som frustrerende. Hvis det sidste optræder meget og ofte (og barnet frustreres) "kan brystet, når det atter kommer, opleves som ondt, forfølgende og destruktivt Og kan (betyde) dannelsen af negative fantasier om omverdenen, og hvor brystet, når det endelig er til stede, opleves som primært frustrerende" (321) Barnets indre verden opbygges via en stadig proces af projektioner og introjektioner. Barnet vil via den tidlige forsvarsmekanisme projektion forskyde sine tidlige følelser af had, aggression, angst, tryghed over i moderens krop og inderliggøre disse. I kaotiske situationer vil det forsøge at genetablere sin mentale balance via sådanne projektioner/introjektioner. Ved den såkaldte splitting kan det samle det trygge og forskyde/forsvare sig mod det utrygge - det onde. Det medfører med tiden at det etablerer et normalt og godt selvbillede.

Men, hvis barnet ikke kan komme af med sine ubehagelige følelser - dvs hvis moderen ikke møder det spontant med varme og tryghed (ikke får bryst eller ikke mødes med kærlig omsorg) vil barnet opfatte det principielt gode bryst - som et ondt, truende og aggressivt objekt - afstedkommende en patologisk organisering af personligheden. En sådan person kan som voksen

komme til at opfatte sin omverden og sig selv på en ekstremt splittet måde. Vedkommendes tanker vil kredse om urealistiske og idealiserede ideer - om "ødelæggelse", "forfølgelse" og at "noget er forkert". Forholdet til verden er vanskeligt og præget af distance, usikkerhed og indelukkethedbesvær med at dossere sine sociale kontakter rigtigt - så det enten sygeligt idealiserer eller nedvurderer de mennesker, det søger at binde sig til.

Den depressive position (6.-10. mdr.) I næste periode blir de tidligere delobjekter - reelle og mere helhedsbetonede - mor, far, søskende o.a. personer opleves som besiddende både negative og positive egenskaber - og hos den normalt psykisk udviklede - skal den depressive funktion dominere den første skizoide, da vedkommende ellers kan udvikle sig skizofrent.

"Tabet af moderens omsorg i den depressive position aktiverer barnets skuffelse og ubevidste aggression. Vendes aggressionen mod barnets selv, kan det opleve fortvivlelse og selvbeprejdelse Et tidligt overjeg kan angribe og anklage jeg'et på en nærmest sadistisk måde ... med en altomfattende skyldfølelse.... Følelsen af at være et dårligt menneske uden eksistensberettigelse, med en følelse af at alt, hvad der er godt tillige er "dødt" eller ikke-eksisterende og at verden er tømt for kærlighed.... Selvanklager, pessimistisk livssyn og selvmordsfantasier.." (323)

BARDO-gruppen
Aalborg Universitet
Institut for Sociale Forhold og Organisation
Kroghstræde 7 - 9220 Aalborg Øst
Tlf. +45 9635 8080 - Fax +45 9815 7575
<http://www.socsci.auc.dk/bardo>

ISBN: 87-990788-4-8
Tryk: Uniprint, Aalborg Universitet